

Nenad Perošević
Miloš Vukanović

Ž

Ključno pitanje

Na koji su način pripadnici partizanskog pokreta organizirali život na područjima koja su oslobodili?

T

Tema obuhvaća razdoblje cijelog Drugog svjetskog rata (1941–1945) na prostoru Jugoslavije. Navedena je tema nekada bila veoma zastupljena i detaljno proučavana u obrazovnom programu komunističke Jugoslavije, ali po njenom raspadu polako je smanjivana u obrazovnim programima novonastalih država. Aktivnosti partizana na teritorijima koje su držali tijekom Drugog svjetskog rata do danas su kontroverzne.

C

- Kritičko razumijevanje kompleksnosti događaja u prošlosti
- Razvijanje empatije
- Prepoznavanje uloge žene u ratu
- Razumijevanje uzročno – posljedičnih veza

I

č

- Učenici će analizirati povijesne izvore.
- Učenici će učiti o partizanskom pokretu i životu na teritorijima koje su kontrolirali tijekom Drugog svjetskog rata.
- Učenici će učiti o životu žena u partizanskom pokretu tijekom Drugog svjetskog rata.

č

Na početku sata predavač započinje radionicu uvodnim pitanjima:

- Tko su bili partizani?
- Koja je bila njihova ideologija?
- Znete li išta o partizanima u svome kraju?

Predavač nastavlja s uvodom. Učenici čitaju tekst uvoda i analiziraju povijesni i geografski zemljovid. Predavač postavlja ranije navedena pitanja.

A 1.
Igranje uloga

Predavač dijeli učenike u 4 grupe i daje im izvore. Koristeći izvore, učenici moraju napisati izmišljena izvješća

G 1.: **Ž**

Učenici u ovoj grupi predstavljaju političko tijelo koje treba napisati izvješće o organiziranju života na novooslobođenim teritorijima i plan napretka u uspostavljanju institucija.

G 2.: **Ž**

Učenici u ovoj grupi jesu predstavnici partizanske postrojbe koja se upravo vratila iz borbe s neprijateljem. Moraju dostaviti izvješće o borbi.

G 3.: **Ž** **N** **č**

Učenici u ovoj grupi trebaju napisati životnu priču jedne partizanke. Njezino podrijetlo, kada je i gdje stupila u Partiju, gdje se borila u ratu,...

G 4.: **P** **š** **č**

Učenici u ovoj grupi pripadaju tijelu za unutrašnju kontrolu koje mora dostaviti izvješće o pogreškama i zločinima koje su počinile njihove postrojbe.

Nakon čitanja svake grupe učenici će usporediti i prokomentirati izvješća ostalih grupa.

Nakon pročitanih izvješća, predavač će organizirati debatu nakon koje slijedi zaključak.

45
minuta

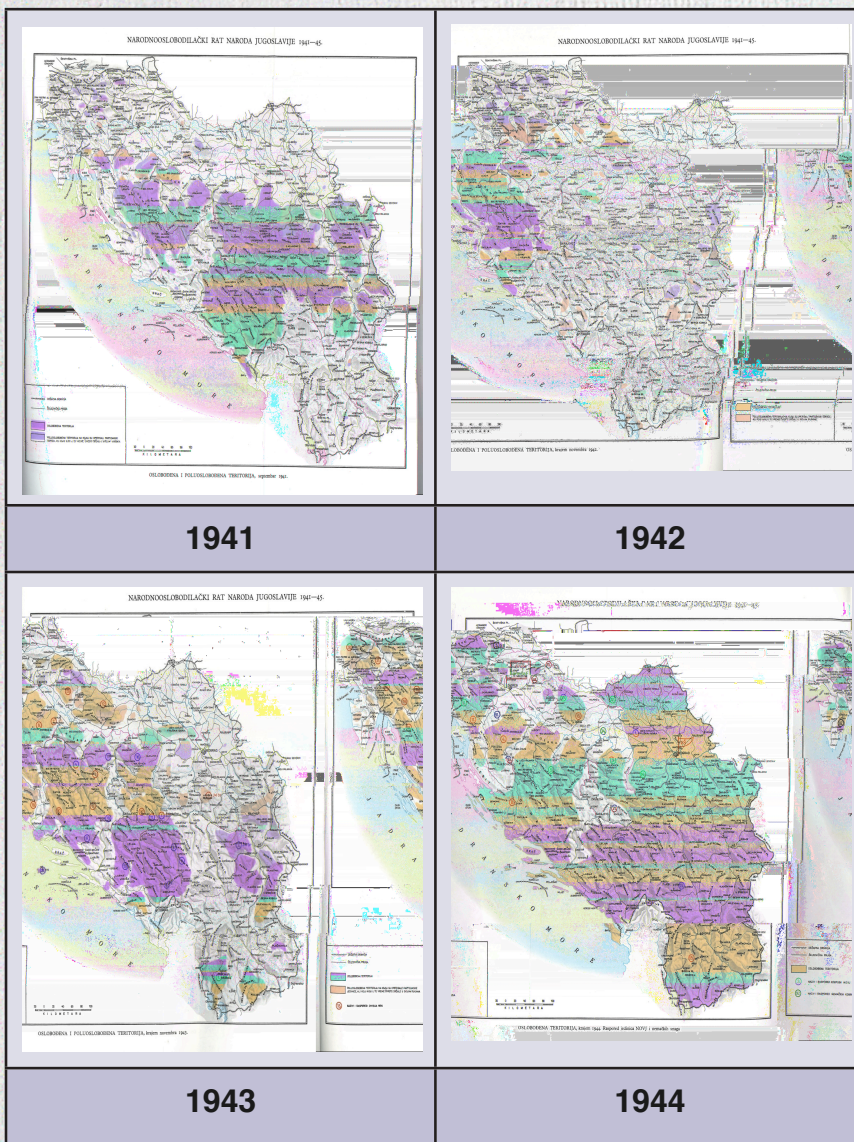
UVOD

Nakon početka borbe u okupiranoj Jugoslaviji (lipanj-srpanj 1941.), partizani su neprekidno oslobodili teritorij pa je već u prosincu 1942. njegova površina bila veća od površine pojedinih europskih država. Na oslobođenim teritorijima brzo su uspostavljeni novi organi upravne vlasti, narodno oslobodilački odbori, kao i strukture privrede, kolstva i zdravstva. Konačan cilj borbe bio je oslobodjenje Jugoslavije od okupatora, ali i uspostavljanje novog, komunističkog, društvenog uređenja. Ovakvi ciljevi su ih, pored okupatora, doveli u sukob s frakcijama odanih starom režimu kao i novostvorenim nacionalističkim grupacijama. Na oslobođenim teritorijima nova je vlast pokušavala zvesti disciplinu i kontrolu nad svojim trupama, ali to nije spriječilo razne zloporabe i incidente.

DRŽAVA	POVRŠINA ²
BELGIJA	30.000
ŠVICARSKA	41.000
DANSKA	43.000
JUGOSLAVIJA (oslobođeni teritorij 1941.)	48.000

P

NOP 1941. - 1944.

P

- Koja su područja partizani najprije oslobodili?
- Kuda i kakvim terenom su se najviše kretali?
- Možete li nabrojiti neke dijelove Jugoslavije koje su partizani kontrolirali 1941., 1942., 1943., 1944.?

Izvor 1

ORGANI ACIJA LASTI

Narodnooslobodilački odbori (NOO) jesu organi revolucionarne narodne vlasti u Jugoslaviji nastali za vrijeme Narodnooslobodilačkog rata (NOR-a) 1941.–1945. Stvarani su (birani ili imenovani) od početka oružanog ustanka 1941. na oslobođenom, a kasnije i na neoslobođenom teritoriju, i od osnivanja bili su klica novog društvenog sustava. Narodnooslobodilački odbori od osnivanja su imali obilježja državnih organa vlasti. Donosili su odluke i upute, riješavali međusobne odnose građana, ustanovljavali prava i zasnivali obaveze, propisivali ponašanje, organizirali pomoć partizanskim odredima i branili za etke novog poretka. Osim na oslobođenim i poluoslobođenim područjima Jugoslavije oni su djelovali i u neprijateljskoj pozadini, u obliku odbora jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta, mahom vršili i privredne, političke i propagandne funkcije, to je svjedočilo o izvjesnom dvojstvu vlasti okupatora i narodnooslobodilačkog pokreta. Od srpnja 1941. javljaju se seoski, općinski, kotarski, gradski, okružni i zemaljski narodnooslobodilački odbori.

Izvor 3

TISAK

Borba (Srbija), Pobjeda (Crna Gora), Omladinski pokret (Crna Gora), Osvobodilna fronta (Slovenija), Slobodna Vojvodina (Srbija), Reč naroda (Srbija), Vesti (Srbija), Mlad Borec (Makedonija), Nova Makedonija (Makedonija), itd...

Izvor 5

RATNA PRIJEDA

U oslobođenom Učicu obnovljena je 1941. tvornica oružanja koja je za 67 dana proizvela 21.040 pušaka, 18.000 ručnih bombi, 2.700.000 pušanih metaka i dr. Na Ozrenu partizani su izrađivali ručne bombe od vodovodnih cijevi s drvenim drvetom, po kojoj su dobile ime „klipane“ jer su po izgledu sličile klipku kukuruza. Već sredinom rujna 1941. u Drvaru je otpočela izrada tvornih tipova bombi poput onih iz Vojnog zavoda u Kragujevcu. Model je izradio mehaničar Milo Bauk i one su po njemu dobile naziv „baukovke“, dok su ih lokalni ustanici nazivali „drvaranke“, jer su dolazile iz Drvara. Računalo se da je proizvedeno oko 6.000 bombi ovoga tipa. U Grmeču, na potoku Suvajine, organizirana je najveća partizanska tvornica oružanja u Bosni i Hercegovini, koja je radila sve do siječnja 1943. Na Petrovoj gori već u listopadu 1941. počela se radom radionica za proizvodnju bombi, prepravku pušaka, i sl. Na tlu ustaničke Crne Gore (u Rudinama) radile su također partizanske radionice: opanarska, krojačka, puškarska, obuškarska i stolarska. U pojedinim krajevima Jugoslavije na slobodnom teritoriju stvarane su stočne farme koje su se nalazile u posjedu narodnooslobodilačkog fonda. U Crnoj Gori, na području Pive, u svibnju 1942. utemeljene su stočne farme koje su davale mlijeko i meso borcima, ranjenicima i bolesnicima. Ovih farmi, nastalih najvećim dijelom rekvizicijom ili pljenidbom, bilo je 19. Ukupan broj stoke na ovim farmama iznosio je 174 krava za mliječnu, 264 grla goveda za meso, 1.497 ovaca za mliječnu, 2.158 jalovih ovaca, 392 koze za mliječnu i 311 jalovih koza. Partizanska ekonomija („struga“) u Prekaji utemeljena je u proljeće 1942. od ovaca koje su dali imati doma. Poslije kapitulacije Italije, u rujnu 1943., na otocima su počeli raditi i brodogradilnici: u Veloj Luci na Korčuli, na otocima Braču, Hvaru, Dugom otoku, Kornatu, Ičićima, Visu i Lastovu. Od početka listopada 1943. do prosinca 1944. izvučeno je na navoze tih brodogradilnica oko 600 manjih brodova radi popravka.

Izvor 2

ŠKOLSTVO

Za Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ) borba za narodnu kulturu i narodno prosvjetovanje bila je sastavni dio revolucionarne borbe. Otuda i aktualni slogani: „Prosvjetom k slobodi“ i „Nisu oružje samo puške i topovi, avioni i tenkovi, već i znanje.“ Poznata je i parola „Knjiga nam pomaže da osvojimo slobodu, sloboda nam omogućuje da osvojimo knjigu.“ Kulturno-prosvjetni i kulturno-umjetnički rad tekao je u okvirima partizanskih vojnih jedinica, na oslobođenim teritorijima i u okviru djelatnosti organa vlasti i antifašističkih organizacija žena i omladine. Na oba polja i sadržaj kulturne politike istovjetni su u svim krajevima Jugoslavije razlikuju se samo u specifičnim oblicima koji su bili izraz drukčijih prilika i okolnosti, u kojima se razvijao pojedini narod Jugoslavije, i zakona neravnopravnosti jugoslavenske revolucije.

Izvor 4

KAZALIŠTE

Borci sa smislom za kulturno-propagandni rad izlazili bi iz borbenih jedinica i priključivali se umjetničkim jedinicama. Učica i Kog odreda prerasla je u dramski aktiv koji je izveo četiri kazališne predstave na oslobođenom teritoriju. Pored dramske ekipe na slobodnom području Učice i Kog republike¹ aktivno su se oglašavali i pjevali i muzičari. Veliki orkestar imao je oko 30 članova. U travnju 1942. utemeljuje se reprezentativni kazališni ansambl – Kazalište narodnog oslobođenja Jugoslavije. U svom sastavu imalo je oko 60 članova, od kojih su mnogi bili već poznati i afirmirani dramski umjetnici koji su napustili okupirani teritorij.

Izvori 1,2,3,4,5 i 6: B. Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1988, knj. 2*, Beograd 1988; *Vojna enciklopedija, tom 5*, Beograd 1973; Z. Lakić, *Duhovni otpor fašizmu – Jugoslavija 1941–1945, Istorijski zapisi*, br. 2/1995; Z. Lakić, *Poslijeratni razvoj kulture u Crnoj Gori (1945–1980)*, Bibliografski vjesnik, br. 1/1983;

Izvor 6

Partizanske jedinice su bile formirane u brigade. Na slici 1. vrhovni komandant Tito vr i pregled 1. proleterske brigade. Na slici 2. prikazano je postrojavanje 4. crnogorske proleterske brigade.

Kobsa, Ljubljanović, Rastić, ILUSTRIRANA POVJEST NOBa U JUGOSLAVIJI 1941-1945, Stvarnost, Zagreb, 1973.

Izvor 1

I š 1. ć č 1942.

Prethodnica kolone izbila je u podno ju Igmana oko 22 sata. Bilo je potrebno još samo malo vremena da kolona u e u igmanske ume i da tada prestanu sve opasnosti koje su prijetile brigadi dok je prolazila pored neprijateljskih upori ta. im je elo kolone izbilo na put Sarajevo-Bla uju, 1. bataljun je isturio 2. etu da osigura pravac od Sarajeva, a dio 3. ete prema Bla uju. U podno ju Igmana brigada se razdvojila od svojih vodi a, boraca Semizova ke ete Crnovr kog bataljuna. Brigada nije vi e bila u opasnosti, ali oni jesu. Morali su se vratiti istim putem. Brigada je krenula uz Igman. Na domaku potpunog uspjeha nai la je na novu prepreku. Put uz Igman najprije je vodio koso uz jednu stranu, a zatim, na oko 300 metara od puta, naglo skre e, gotovo vertikalno uz brdo. Na toj strmini put je bio zale en, a led prekriven tankim slojem snijega. Mnogi su se na njemu okliznuli, padali i ponovno, uz krajnji napor, esto i puze i, savladavali opasnu poledicu. Najte e je bilo pro i s natovarenim konjima. Njihove male, bosanske potkovice, s avlima male glave, ili stare potkove, vi e su "pomagale" konjima da otkli u nego da prije u preko leda. Kolona je na tom opasnom mjestu zastala i gomilala se. Opasnost je rasla. Cijela kolona se, zbijena na malom prostoru, na la na dijelu puta uz Igman i na cesti Sarajevo-Bla uju. S ceste je bio o i en snijeg i njome se mogla pojaviti neprijateljska motorizacija.

Zapovjednik brigade K o a Popovi do ao je vidjeti za to je kolona zastala. Shvativ i razlog, zapovjedio je da se sjekirama razbije led, a da se s konja skine teret. Borci su prihvatili mitraljeze, minobaca e i drugu opremu, nosili je na ramenima i izvla ili konje uz tu stravi nu strminu. Ljudi su na njoj bili izdr lživiji od konja!

Zastoj u podno ju Igmana, na rijetko vi enoj hladno i, najve i je uzro nik promrzlina velikog broja boraca. Bivalo je sve hladnije. Uzalud su se borci sve nastojali utopili cupkaju i u mjestu. Nije vi e ni to pomagalo. Neki borci s kraja kolone, koji su jo bili u selu, nisu mogli podnijeti sve ja u hladno u i u li su u ku e da se ogriju. To ih je skupo ko talo. Snijeg se otopio s njihove obu e koja se okovala ledom im su iza li iz ku a. A onim borcima koji su na uzbrdici padali, kao i onima koji su s konja uzimali i nosili oru je, promrzli su prsti na rukama.

Mar uz Igman bio je te ak. i sve te i to se dalje odmicalo. Nanosi snijega bili su sve ve i, a prtina dublja. Ako neki borac nije dobro ugazio u prtinu, posrtao je i padao u duboki snijeg. Odozgo s Igmana borci su gledali svjetla u lli di, Rajlovcu i Sarajevu. Znali su da je tamo toplo, ali i da je tamo neprijatelj. to se kolona vi e penjala uz planinu, hladno a je postajala o trija. Pred zoru je stezalo naj e e. A kolona partizana mar irala je ve deset sati bez odmora, umorna od prethodnih dana, a i gladna. Snage u borcima bilo je sve manje, a planina je postajala sve surovija i hladnija. Slabije obu eni borci ja e su osje ali zimu, iako su se kretali. Hrabrila ih je nada da e i to savladati, isto kao to su izbjegli neprijatelja na tom te kom mar u.

elo kolone stiglo je oko 8 sati na Veliko polje. Tu je bila pove a, lijepa planinska ku a na kat, sto er Igmanske partizansko-etni ke ete. etnici i partizani u to su vrijeme jo uvijek sura ivali u borbi protiv Nijemaca. Veoma su srda no do ekali brigadu, borcima dali jesti ono to su imali i pomagali promrzlim borcima da skinu obu u. Borcima koji su ugazili u potok i onima koji su svra ali u ku e u podno ju Igmana bilo je te ko skinuti smrznutu obu u. Bolni arke, manje promrzli borci i zate eni partizani, svi bez razlike, u urbano su masirali promrzle.

Miloš Vuksanović "Prva proleterska brigada"; "Narodna knjiga" Beograd, "Pobjeda" Titograd; 1981. godina

Izvor 3

Drugoj dalmatinskoj brigadi Tito je dao zadatak da tijekom no i prije e na drugu stranu Neretve, napravi improvizirani most preko koga bi pre la vojska s ranjenicima. Vrativ i se iz Vrhovnog taba, komandant brigade Ljubo Vu kovi komandantu 3 bataljuna, tada devetnaestogodi njem Brunu Vuleti u, budu em generalu JNA (Jugoslavenska narodna armija), naredio je da sastavi desetinu koja e izvr iti Titovu naredbu. Desetinu je predvodio Gli o Opa i . Od ice su napravili remene na koje su objesili male talijanske bombe razorne snage... Dalmatinci, i pliva i i junaci – ne znam je li ijedan bio stariji od dvadeset godina – sko ili su u ledenu i zastra uju u Neretvu. Opa i , koji je u zubima dr ao eljeznu sajlu, uspio ju je vezati za drugu obalu.

Bila je no , plju tala je ki a.

Kada se Opa i eva desetina do epala druge strane Neretve, bombama su zasuli etnike koji su se dali u bijeg ostaviv i nam konje, hranu, municiju... Pomo u sajle Gli e Opa i a izgra en je improvizirani prijelaz preko Neretve. Borci s ranjenicima polako su prelazili na drugu obalu. Bio sam sedamnaesti u redu...

Tamara Nikčević, Goli otoci Jova Kapičića, dnevne novine, Podgorica, 2009.

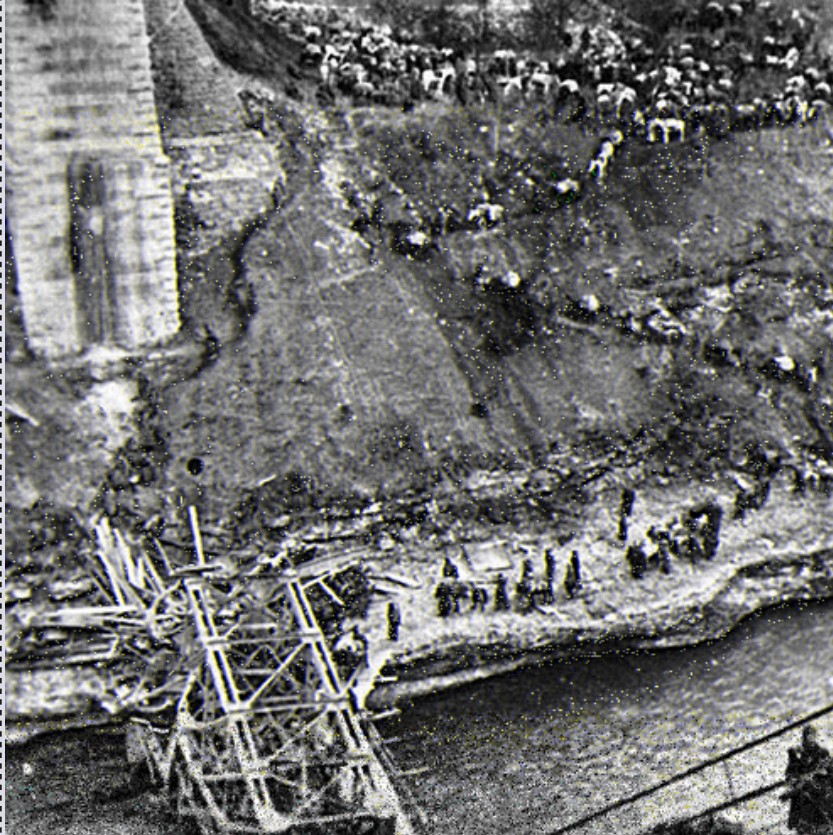
Izvor 2

K B

Izvor 4

N

Kobsa, Ljubljanović, Rastić, ILUSTRIRANA POVJEST NOBa U JUGOSLAVIJI 1941-1945, Stvarnost, Zagreb, 1973.

Izvor 5

M I G K č ć

U planini mrkoj nek mi bude hum,
Nad njim urlik vuka, crnih grana um,
Ljeti vje an vikor, zimi visok snijeg,
Muku moje rake nedostupan bijeg.
Visoko nek stoji, ko oblak i tron,
Da ne dopre do njegov niskog tornja zvon,
Da ne dopre do njegov pokajni ki glas,
Strah obra enika, molitve za spas.
Neka ikne travom, uz trnovit grm,
Besput da je do njegov neprobojan, strm.
Nitko da ne dodje, do prijatelj drag,
I kada se vrati, nek poravna trag.

Moj grob - Ivan Goran Kovačić

Izvor 6

“Na alost, injenica je da morem nismo poslali gotovo ni ta pomo i za 222.000 Titovih boraca. (...) Ovi izdr ljivi borci zarobili su vi e Nijemaca u Jugoslaviji nego zdru ene angloameri ke snage u Italiji ju no od Rima. Nijemci su u zbrci nakon pada Italije te su partizani preuzeli nadzor nad velikim dijelovima obale. I pored toga, mi nismo iskoristili priliku. Nijemci su se brzo oporavili i potisnuli partizane korak po korak. Glavni razlog tome je neprirodna linija zapovijedanja na Balkanu. (...) Budu i da su nam partizani pru ili velikodu nu pomo uz gotovo nikakve tro kove s na e strane, bilo je od velike va nosti osigurati ustrajnost njihovog otpora.“

W. Churchill: Memoari, 24. studenog 1943.

Izvor 1

U Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije borilo se preko sto tisuća žena, od kojih je oko 25.000 poginulo. Od 40.000 žena, koliko je ranjeno tijekom Narodnooslobodilačke borbe (NOB-a), preko 3.000 su postale teški invalidi. Za narodne heroje proglašeno je 91 žena, a njih 3.344 dobilo je partizansku spomenicu² 1941. Više od 2.000 žena postale su članice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Žene-borci bile su: delegatice, političke komesarice, komandirice i komandantice, referentice saniteta, bolničarke, borce, pučkomitraljescice, bombardirice, partijske i skojevske rukovoditeljice i odbornice narodnooslobodilačkih odbora. Od oko 1.700.000 Jugoslavena, koliko je stradalo tijekom Drugog svjetskog rata, oko 620.000 su žene, a samo u logorima ih je ubijeno više od 282.000.

Od 91 žene, koliko ih je proglašeno za narodne heroje, njih 73 poginule su tijekom NOB-a, dok je samo njih 17 odlikovano za žrtve. Za prvog narodnog heroja proglašena je, 15. listopada 1943. godine Marija Bursa, borac-bombardirica 10. krajiške brigade. Prva žena koja je za žrtvu odlikovana Ordenom narodnog heroja zove se Spasenija Čana Babović, koja je odlikovana 5. srpnja 1952. godine.

Narodni heroji Jugoslavije, „Mladost“, Beograd 1975. godina

Izvor 2

R B Ć

Rajka je rođena u imućnoj obitelji braćkog iseljenika Frane Bakovića u bolivijskom rudarskom gradu Oruro, gdje je njen otac s bratom posjedovao hotel i trgovinu. Obitelj se 1921. vratila u Jugoslaviju zbog kolovanja djece (Zdenka, Jerko, Rajka i Mladen). Nakon pučke škole koju je završila na Braču, Rajka se s obitelji preselila u Zagreb, gdje je otac kupio kuću u (trokatnica u Gundulićevoj ulici na broju 25). Još kao gimnazijalka Rajka se približila lijevo orijentiranoj omladini, tako da je 1938. primljena u SKOJ (Savez komunističke omladine Jugoslavije). Te iste godine upisala se na Filozofski fakultet Zagrebačkog sveučilišta i na Fakultetu je nastavila s političkim aktivnošću, posebice se aktivirala u pripremama za izbore 1939. I cijela njezina obitelj, sestra Zdenka, braćka i majka, bila je lijevo orijentirana i aktivna u svim organizacijama klasnog radničkog pokreta, tako da je Rajka uskoro postala poznata svim zagrebačkim komunistima. Njihov stan postao je okupljalište lijevo orijentirane omladine, radnika i intelektualaca. Nakon smrti oca obitelj Baković zapala je u novu anešnu, zbog toga je 1939. kupila trafiku u Nikolićevoj ulici 7, pored tada njegova kina (danas Zagrebački kazališni mladih).

Po izbijanju rata njihova trafika postala je punkt za vezu svih partijskih ilegalaca, a opskrbljivala je materijalom i tehnikom Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske, a u trafici je radio i njezin brat Jerko. Rajka je bila i povjerljivi kurir pokreta otpora, nosila je poruke u Beograd i druge gradove, a sudjelovala je i u akcijama udarnih skojevskih grupa (paljevina drvenog stadiona u Maksimiru). No njihov ilegalni rad nije ostao neprimjetan, tako su u noć 20. prosinca 1941. u stan obitelji Baković upali agenti Ustaške nadzorne službe (UNS), izvršili premetanje i uhapsili Zdenku, Rajku i brata Mladena. Obje sestre podvrgnute su teškim mučenjima kako bi odale svoje veze. No nisu su mučene, ali danju su odvođene u trafiku na rad, ne bi li na taj način uhitili ilegalce koji bi se eventualno pojavili, no policiji to nije pomoglo. Sestre nisu nikoga prokazale, usprkos teškim batinama. Nakon petodnevnog mučenja Rajka je 24. prosinca prevezena u bolnicu, a Zdenka je sutradan, vidjevši da joj nema sestre, u trenutku očajanja iskoristila trenutak nepažnje svojih čuvara, otrgnula se od njih i bacila se s četvrtog kata sjedišta UNS-a u Zvonimirovoj ulici te poginula. Rajka Baković umrla je od posljedica mučenja, 29. prosinca 1941.

Rajka Baković je proglašena 24. srpnja 1953. godine narodnim herojem SFR Jugoslavije.

"Narodni heroji Jugoslavije", "Mladost" Beograd 1975. godina.

Izvor 3

F K Ć C Ć

Ro ena je 27. srpnja 1927. godine u selu Lavci kod Bitolja, u siroma noj obitelji makedonskog pe albara. Poslije okupacije Jugoslavije, u travnju 1941. godine, u selu Lavcima postojala je jaka partijska organizacija pod ijim je okriljem radio skojevski aktiv iji je lan bila i mlada Ko ovska. Bugarski fa isti ki okupatori uspjeli su uhvatiti jednog lana skojevskog aktiva, koji nije izdr ao pred policijom pa je izdao rad organizacije i njene lanove. Fana se uspjela sakriti pred fa isti kom policijom, koja je do la u selo da ju prona e pretresaju i ku u i maltretiraju i njenu majku i baku.

Fana je nastavila ilegalno raditi. Ubrzo zatim oti la je u partizanski odred Goce Del ev. Tada nije imala ni punih petnaest godina. U prolje e 1944. godine Fana je bila dio grupe od sedam boraca, koja je zadu ena za prekid proizvodnje u rudniku olova kod Zletova uni tenjem njegovih postrojenja. Zadatak je bio da napadnu bunkere koje su dr ali njema ki i bugarski fa isti. Zadatak je izvr en, ali je Fana bila ranjena. Drugovi su je jedva spasili od neprijateljskih rafala. Sto er brigade odlu io ju je ostaviti na lije enju u selu, s ostalim ranjenicima. Fana je odbila boravak u selu i priklju ila se brigadi.

Istakla se prilikom borbi kod sela Lavci 1943. godine, kada su poginuli komandant odreda To o Angelovski Daskalot, mladi bomba Pande Hajze i jo nekoliko drugova. Skrivaju i se u okolici sela Lavci oko mjesec i po dana s jednom grupom partizana, Fana je jednom etiri dana ostala sama, okru ena bugarskim patrolama, koji su danono no vr ili pretrese i potjere znaju i da se partizani nalaze u blizini. Fana je bila sudionica dvadesetodnevno g Februarskog pohoda 1944. godine, od Ko ufa do Kozjaka. Tada je bila omladinski rukovodilac bataljuna Stiv Naumov.

"Narodni heroji Jugoslavije", "Mladost" Beograd 1975. godina.

Izvor 4

T š Ć

Ro ena je 26. lipnja 1913. godine u Ljubljani. Tu je zavr ila osnovnu kolu i gimnaziju. Godine 1931. upisala je Filozofski fakultet u Ljubljani, ali je kasnije pre la na Pravni, na kome je diplomirala 1941. godine. U toku studija pridru ila se naprednom studentskom pokretu i sudjelovala u mnogim trajkovima.

Godine 1934. postala je lan Komunisti ke partije Jugoslavije. Iste godine se upoznala i sa svojim budu im mu em Antonom Tonetom Tom i em, narodnim herojem. U studenom 1934. godine uhap ena je i pred ljubljanskim Okru nim sudom osu ena na devet mjeseci zatvora. Poslije izlaska iz zatvora nastavila je ilegalni rad u partijskoj organizaciji, a i u studentskom pokretu. Sudjelovala je u tiskanju i irenju ilegalnih i legalnih listova i bro ura. Neko vrijeme radila je kao instruktor Centralnog komiteta Komunisti ke Partije Slovenije (CKKPS) na Dolenjskoj i u Beloj Krajini.

U lipnju 1940. godine na Pokrajinskoj konferenciji izabrana je za lana CK KP Slovenije, a zatim je bila u partijskoj koli pri CK KP Jugoslavije u Makarskoj. Na 5. zemaljskoj konferenciji KPJ u listopadu 1940. godine izabrana je za lana Centralnog komiteta KPJ.

Od prvih dana okupacije Kraljevine Jugoslavije sudjelovala je u pripremama za oru ani ustanak i djelovala na u vr ivanju partijskih organizacija na podru ju Ljubljanske pokrajine. Po etkom 1941. godine sudjeluje u osnivanju legalnog partijskog lista za ene Na a ena. U kolovozu iste godine je, kao ilegalka za kojom je bila izdana potjernica, rodila sina. Na dojavu jednog izdajnika Talijani su je 10. listopada 1941. godine uhapsili, zajedno sa suprugom Tonetom, pod ilegalnim imenom Marija Pevec. U zatvoru su je mu ili ne bi li priznala ilegalni rad i rad svoga supruga, za kojeg su znali da je jedan od glavnih vo a ustanka. Nije ni ta priznala, ak ni svoje pravo ime. Zatim je, zajedno sa suprugom, Mihom Marinkom i Pepicom Kardelj, odvedena u Gestapov zatvor u Begunje, na Gorenjskom, ali ih je Gestapo poslije dva mjeseca vratio talijanskim vlastima.

Dana 16. svibnja 1942. godine talijanski vojni sud ju je, na procesu protiv Toneta Tom i a i ostalih, osudio na 25 godina zatvora. Kada su njenog supruga strijeljali, nju su lipnju 1942. godine odveli u zatvor u Veneciju, zatim u Anconu, pa u Campobasso i u Tranu.

Poslije kapitulacije Italije je zajedno s drugim zatvorenicima dovedena u logor anglo-ameri ke vojne uprave u Carbonari, kod Barija. Tu je organizirala logorsku partijsku organizaciju i bila me u osniva ima 1. prekomorske brigade, u kojoj je neko vrijeme bila zamjenica polit i kog komesara.

U sije nju 1944. godine vratila se u Sloveniju. Od travnja do listopada 1942. ure ivala je partijsko glasilo Ljudska pravica i obavljala organizacijske poslove u Centralnom komitetu KP Slovenije. Po etkom 1945. godine poslana je u Primorsku na politi ki rad u vojsci, gdje je od 18. sije nja, kao lan Politbiroa CK KPS, pomagala u radu Oblasnog komiteta KPS za Slovensko primorje i u jedinicama 9. slovenskog korpusa.

Poslije oslobo enja Jugoslavije Vida Tom i obavljala je zna ajne funkcije. U organima vlasti bila je ministrica za socijalnu politiku vlade Narodne Republike Slovenije, predsjednica Kontrolne komisije NR Slovenije i lanica Izvr nog vije a NR Slovenije

"Narodni heroji Jugoslavije", "Mladost" Beograd 1975. godina.

Izvor 5

D

I -

, S

1942

Muzej Istorije Jugoslavije, inv. br. 13699.

Izvor 1

(T)

Na alost, u posljednje vrijeme događaju se takve pojave u nekim na im jedinicama koje su nedostojne svakog onog koji se nalazi u redovima te vojske. Putem nasilnog otkimanja hrane i stoke od seljaka, kako od pojedinaca tako i od odgovornih organa, ru i se ugled na e vojske kao narodne vojske, a tako er se kod naroda stvara i neprijateljsko raspolo enje protiv na e vojske, to mo e, u najkra e vrijeme, za nas imati katastrofalne posljedice. Takva djela idu na ruku krvnim neprijateljima na eg naroda i na e vojske i poma u im na taj na in da postignu svoje ciljeve koje nisu postigli do sada nikakvim oru jem.

NARE UJEM

Svaka pojava plja ke i nasilja ima se temeljito ispitati najhitnije i u slu aju nepobitno utvr ene krivice krivci se moraju pred strojem kazniti strijeljanjem.

Poduzeti sve mjere da se u na im jedinicama uspostavi ona disciplina koja je do sada vladala, da se bez pogovora izvr avaju sva nare enja pretpostavljenih starje ina.

Izvor 2

injenica da se izvjestan broj boraca, pa i partijaca, lo e odnosi prema stanovni tvu (u emu se ogleda slabost i nebudnost partijske organizacije i rukovodstva), ako se pove e s ranijim slu ajevima dezertstva, pokazuje da jo nisu i ivljene slabosti u va oj partijskoj organizaciji.

Izvor 3

Ovih dana strijeljan je Petar Krnjaji , biv i komandir na e ete i biv i komandant 1. bataljuna. Poslije napada na Prekopu pozvan je u tab 1. operativne zone da polo i ra un i objasni za to je naredio da se selo spali, a svi mu karci iznad esnaest godina starosti poubijaju.

Izvoru 1.,2. u 3.: D. Lazarević, P. Damjanović, O partiji i ulozi komunista, Knjiga 2 Institut za savremenu istoriju u Beogradu, Narodna Knjiga, Beograd, 1984.

Izvor 4

Dana 17. srpnja 1942. u 21:30 sati upalo je 15 naoru anih partizana u selo Sreser, 4 km sjeverno od Janjine, odnijeli su tamo njim seljacima raznih predmeta i novca i to:

Tomislavu Matija evi u Stjepanovu, iz Sv. Marije, op ina Dra kovac, kotara Vara din, trgova kom putniku, sada privremeno nastanjenom u Sreseru, odnijeli su partizani gotovog novca 34.070 kuna iz sanduka, 4 rup i a, 5 pari arapa i drugih sitnih stvari, koje nije mogao to no opisati u vrijednosti od 3.000 kuna, te poslije ovoga oti li iz stana.

Tomislavu No ici pok. Vlaha, trgovcu iz Sresera, odnijeli su partizani 20 kg krumpira, jednu vre u za krumpir, 2 litre ulja, 1 pr ut, 1 lonac za kuhanje od 6 litara, 30 metara konopca, 2 kalodonta, 2 etke za zube, 10 komada no eva za brijanje, 800 komada cigareta Rama, 2.000 kuna gotovog novca, svega u ukupnoj vrijednosti od 6.000 kuna. Tra ili su 100.000 kuna gotovog novca, ali ovaj nije imao, a potom su oti li iz ku e.

Peri Ku eru pok. Ante iz Sresera, posjedniku, odnijeli su partizani 20 kg. p eni nog bra na i zaprijetili mu, ako bude u slu bi Talijana, da e ga ubiti.

Svoj trojici zaprijetili su da nikome ni ta ne govore, jer da e im glave pasti.

Jedna partizanska grupa od deset ljudi zaplijenila je dva vola hercegova kom sto aru Mi ku Papcu 27. kolovoza, u brdu Sv. Ilija, isto no od sela Nakovnja. Papac je ovaj doga aj prijavio oru nicima u Orebi u.

Sve naše Dakse, Joška Radica, Dubrovnik, 2003. str 69.

Izvor 5

U travnju su ubijena i dvojica komunista koji su uspjeli pobje i iz etni kog zatvora (Radimir Jovan evi i Miodrag Medo ulafi), zato to su kao partizani dozvolili da ivi padnu u ruke klasnom neprijatelju i uprljaju partizansko oru je. U Crmnici je ubijen sanitetski general Milo Ili kovi zajedeno sa enom Ruskinjom, kao i Bosa Plamenac, lan Komunisti ke partije Jugoslavije (KPJ) jer nije htjela da se odrekne svoje porodice. U Pivi je likvidiran Tadija Tadi s tri ro aka, politi ki komesar Pivske ete, jer nije htio izdati strica... Brojna druga sli na ubojstva, koja su imala biljeg likvidacije bez obzira to je prethodno bila donesena presuda, stvorila su atmosferu straha i terora u kojoj nitko nije znao tko je sljede i. Pokazani atavizam i svirepost te ko je objasniti ideolo kim floskulama. Uostalom, ovakvih pojava gotovo da nije bilo u drugim krajevima Jugoslavije, bez obzira na to to se direktiva Centralnog Komiteta KPJ sprovodila preko svih partijskih organizacija.

Živko M. Andrijašević-Šerbo Rastoder, Istorija Crne Gore, CZICG, Podgorica 2006., str. 413-414

P š

- Kakve su aktivnosti partizani provodili na oslobođenim područjima?
- Koji su bili ciljevi tih aktivnosti?
- Kakve su posljedice, pozitivne ili negativne, njihove akcije mogle proizvesti?